

Міністерство надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення
від наслідків Чорнобильської катастрофи

Управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту
населення Житомирської облдержадміністрації
(інформаційний центр)

Житомирський історико-філологічний інститут
регіональних досліджень

ВОЛИНЬ- ЖИТОМИРЩИНА

Історико-філологічний збірник
з регіональних проблем

Житомир
1998

Редактори:

Володимир Єршов, кандидат філологічних наук

Віктор Мойсієнко, кандидат філологічних наук

Редакційна колегія:

Володимир Білобровець

Василь Врублевський

Павло Гриценко, доктор філологічних наук

Сергій Жилук, кандидат історичних наук

Руслан Кондратюк

Микола Никончук, доктор філологічних наук

Віктор Попрійчук

Елеонора Соловей, доктор філологічних наук

Олена Шпильова, доктор філологічних наук

Контактні адреси редакції:

262008, Житомир-8, а/с 3;

262008, Житомир-8, вул. Шелушкова, 10, к. 223.

Телефони:

(0412)20-01-17,37-11-85.

ББК 83.3(4 укр.-4ж) -я5

УДК 82.07

ISBN 5-86868-027-8

О «Волинь-Житомирщина», 1998.

Володимир Холоша

РОКИ ТРИВОГИ НАШОЇ...4

Літературознавство

Леонід Монастирецький

СЛИДАМИ ОДНІЇ

ФОТОГРАФІЇ.....8

Володимир Єршов

ФОМА ПЕТРОВИЧ ДОБШЕВИЧ.

CURRICULUM VITAE...із

Тенознавство

Олексій Опанасюк

"МИКИТИНА ВІДЛИГА",

"ЛЪОНОЦВГ"

ІДОВКОЛА НИХ.....22

Діалектологія

Галина Гримашевич

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД

ПОЛІСЬКИМИ

НАЗВАМИ ВЗУТТЯ.....35

ІСТОРІЯ

Руслан Кондратюк,

Лариса Шевцова

ДО ІСТОРІЇ ЧЕСЬКОЇ ДІАСПОРИ

НА ЖИТОМИРСЬКІЙ.....41

Олександр Суліменко

РОЗВИТОК ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІЯХ

ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (к. XVIII

- XIX СТОЛІТТЯ).....47

Портрет

Наталія Місяць

АЗА ФЕОДОСІЇВНА ПАПІНА.....52

Мемуари

Микола Лавринович

МОЇ СТУДЕНТСЬКІ РОКИ.....59

Пам'ятки Історії

АКТОВА КНИГА

ЖИТОМИРСЬКОГО ГРОДСЬКОГО

УРЯДУ 1605 РОКУ

Публікація Василя Німчука та

Віктора Мойсієнка.....75

Поліські ЖИВОТОКИ

ЛЕГЕНДИ ТА КАЗКИ с. МЕЛЕНІ

НА КОРОСТЕНЩИНІ

Записав Олександр Васянович.....111

Перший СНП

Андрій Савенець

КОСТЬ ПЕТРОВИЧ МИХАЛЬЧУК:

ЖИТОМИРСЬКИЙ ПЕРІОД

ЖИТТЯ.....115

PHILOVIBLION

Віктор Мойсієнко

ЖИТОМИРСЬКИЙ

РУКОПИСНИЙ КОДЕКС

XVIII СТОЛІТТЯ.....124

З домашнього архіву

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА

ЯКОВА ГАЛАЙЧУКА

Публікація

Івана Ярмошика.....130

Бібліографія

Володимир Білобровець

"ЧЕРВОНА ГРАНЬ" -

СТУДЕНТСЬКИЙ ЖУРНАЛ

ВОЛИНСЬКОГО ІНО.....138

Рецензії

Віктор Ваховський

КАЗКА

НА ІСТОРИЧНУ ТЕМУ.....144

Юрій Герасимов

КНИГА ПРО ЕСТЕТИЧНИЙ

РОЗВИТОК УЧНІВ.....147

Нестор Думанський

ПОТРІБНИЙ ПОСІБНИК.....148

Станіслав Пультер

ЖИВЕ СЛОВО

ПРО НЕЗАБУТНІХ.....150

Петро Білоус

ЖИТОМИРСЬКА

ПРОЗОВА ШКОЛА:

СПРОБА

ВИТВОРЕННЯ МІФУ?.....155

ВІТАЄМО!.....156

Володимир Єршов

ФОМА ПЕТРОВИЧ ДОБШЕВИЧ: CURRICULUM VITAE

Фома Петрович Добшевич - самб під таким ім'ям був відомий на Волині у другій половині минулого століття історик костюлу, професор Київського університету Св. Володимира, католицький письменник-мораліст і мемуарист Томаш Єжи Ейтвид Добшевич, який іноді виступав у друку під криптонімами D. Ejtwid, J.E., а також Adam Dobszewicz.

Клерикальна католицька наукова, богословська, полемічна, публіцистична, мемуарна література Волині минулих століть - явище абсолютно неосмислене, не вивчене, не систематизоване і не вписане в культурологічний контекст вітчизняної історії. Бердичівська Божа Мати і Горбулівська Божа Мати, Бердичівський костюл Босих кармелітів, Житомирський Святої Софії і Житомирська католицька духовна семінарія, ксьондзи і місіонери, викладачі і вчені, полемісти і письменники: єзуїти і бернардини, кармеліти і домініканці, маріани і капуцини, аугустіани і франціскани, які писали свої твори і віщували латинською і польською, українською і російською мовами - все це разом є невичерпним джерелом духовності і національної культури українців і поляків, росіян і білорусів, а також багатьох інших народів, які населяють нашу область, і в цій культурі сьогодні є особлива, гостра, нагальна необхідність.

Анжей Левинецький (бл. 1550-1623), Ігнаці Скажинський (1-а пол. XVII ст.), Мар'ян з Яшлицька (пом. 1658), Єжи Немирич (пом. 1659), Самуель Пжипковський (бл. 1592-1670), Анжей Вишовати (1608-1678) Томаш Стефан Наргілевич (пом. 1700), Міхал Ігнаці Вечорковський (1673-1750), Константи Аведик (1708-1771), Валеріан Грушчинський (пом. після 1777), Бенедикт Котвицький (пом. 1781)*, Каєтан Ігнаці Солтик (1715-1788), Венанти Анжей Тишковський (пом. 1783), Шимон Майхрович (1717-1783), Габрієл Анжей Каспарович (1717-1785), Віктор Богнейзер (пом. 1790), Міхал Говажєвський (бл. 1730-1798), Гжегож Тжешковський (П-а пол. XVIII ст.), Атанази Києренович (пом. 1790), Юзеф Вінценти Ланцуцький (1756-

Літературознавство

Див. про нього: Волинь-Житомирщина. - 1997. - № 1. - С. 113-116.

1841), Северин Чоповський (пом. на поч. XIX ст.), Францішек Волинський (1800-1852), Юліан Хондзинський (1805-1881), Ігнаці Головинський (1807-1855), Томаш Добшевич (1807-1881), Шимон Марцин Козловський (1819-1899), Зигмунт Шченсі Фелінський (1822-1895), Станіслав Фелінський (1828 після 1880), Антолій Цири Крулицький (1836-1900), Антоній Креховецький (1838-1898), Францішек Альбін Симон (1841-1918), Лонгін Жарновецький (1842-1915), Кароль Нидзялковський (1846-1911), Болеслав Хиєронім Клопововський (1848-1903), Антоній Кожуховський (пом. після 1902) – ось далеко не повний перелік католицьких вчених і письменників, які у тій чи іншій мірі були пов'язані з Волинню-Житомирщиною і зробили свій посильний внесок у розвиток духовності і культури краю.

Клерикальна субкультура Волині, безперечно, мала географічно-історичне, цивілізаційне, політичне, національне і аксіологічне значення. Як всяка структура тривалого функціонування, вона не могла не здійснити латентного впливу на світську художню літературу. Тому не випадково у польській кресовій літературі XIX ст. склався особливий тип художнього образу – каплана – як ідилічне втілення аркадійського міфа з конкретним голосом Іосі атоєні (милого місця) – сільська садиба, де царює парафіяльна злагода, патріархальний спокій і сарматська духовність (Г.Жевуський «Спогади збирача пожертвувань»; М.Чайковський «Зимова ніч» Гальчинські спогади», «Осінній день, Гальчинські спогади»; Г.Олізар «Костьол»). Ксьондз кресів – це уособлення хранителя традицій, тиші і порядку в домі, охорони особистої оптації, мудрості, терпіння і надії (пор.: кс. Робак в «Пані Тадеуші» і кс. Петро в «Дзядях» А.Мішкевича, кс. Марек з одноіменної драми Ю. Словацького чи кс. Кордецький в «Потопі» Г.Сенкевича).

Безперечно, для такої стійкої і функціональної системи необхідною була потужна практична та інтелектуальна традиція культурологічних канонів. Особистість, ім'я, думка, випадок організують систему символічних функцій, які в культурологічному каноні, як зібрання особистостей, імен, думок і випадків, грають роль групової тотожності. До того ж сам культурологічний канон, як правило, наближався до традиційної буденності і повсякденності, тлінності та істотності осмислення властивого йому факту чи символу.

В подібному континуумі набуває нової значимості особистість Фоми Петровича Добшевича як аксіологічне ім'я католицької духовної традиції і культури кресів – у даному випадку Волині XIX ст.

Томаш Добшевич народився у небагатій шляхетській родині (герб Бродзич) 20 грудня 1807 р.² у Тришській парафії Тельшовського повіту Віденської губернії. Початкову освіту отримав у домі батькового брата, який служив ксьондзом в сусідньому Росенському повіті в Бетиголі. Цілеспрямовані настанови пастора вже в ранньому віці збудили в думках і почуттях хлопчика бажання служити справі і слову Господньому.

У 1819-1824 рр.⁵ Томаш навчався світським наукам в татарській школі в Росенах, одному з відомих і престижних навчальних закладів Віденського учбового округу, на базі якого пізніше було створено повітове дворянське училище.

1825 рік став визначним в житті Т.Добшевича. Він обирає шлях священника, приймає духовний сан і продовжує навчання спочатку у Ворненській єпархіальній семінарії, звідки вже в наступному році був удостоєний направлення на теологічний відділ вищої семінарії при Віденському університеті. З цього моменту і до останніх днів свого життя Томаш Добшевич міцно пов'язав свою долю з релігійною діяльністю. Вчився Т. Добшевич легко і з бажанням. За старанність і успіхи в науках у 1829 р. семінарист був відзначений грошовою нагородою.⁴ В цей період він близько сходиться з овручанином Ігнаці Головинським та Людвігом Бартоломеем Бринком – людьми, які зіграли важливу роль в житті та творчості Т.Добшевича.

Ігнаці Головинський (24.ІХ.1807, Овруч –13.Х. 1855, С.-Петербург) – одна з найвидатніших і найколеритніших особистостей Волині минулого сторіччя. Він отримав освіту в пиярів у Корецькому Межириччі, потім навчався в Луцькій духовній семінарії, в 1826-1830 рр. на теологічному відділі Віденського університету, який закінчив зі званням магістра теології. У 1831-1835 рр. служив учителем світської школи в Житомирі, потім до 1837 р. – каноніком Житомирського кафедрального капітулу. З 1837 р. І Головинський – викладач Київського університету. Разом з Г. Жевуським і М. Грабовським в сорокових роках належав до так званої петербурзької когорті письменників.

5-12 червня 1841 р. І.Головинський був учасником чуднівського з'їзду польських письменників, на якому були присутні також Ю.І. Крашевський, Г.Жевуський, М.Грабовський.⁵ В Чуднові розглядалась проблема об'єднання слов'янських культур і літератур, обговорювались шляхи служіння рідній землі і завдання польської літератури в нових політичних реаліях.

Проживаючи в Києві, І.Головинський переклав і видав польською сонети Петрарки (1840), також шість драм В. Шекспіра (1839-1841), серед яких «Гамлет», «Макбет» і «Король Лір».

З 1842 і до дня смерті І.Головинський був ректором Римсько-католицької духовної академії в Санкт-Петербурзі, в якій викладав догматику, патрологію і гомилетику, згодом ним було написано підручник «Гомилетика» (Краків, 1859). Його перу належить також ряд творів, серед яких «Паломництво до Святої Землі» (1842-1845), «Папка всякої всячини» (1844), віршована повість «Дитятко Ісус» (1846), роман «Рахель» (1848), «Твори» (1848), які складаються з декількох повістей і філософських творів. Після смерті письменника було видано «Посмертні промови» (1856) і «Проповіді» (1857). Крім названих, його перу належать десятки робіт з Релігійної проблематики в різних періодичних виданнях, а також

редакторство і видання «Актів и грамот об устройстве Римско-католической церкви в Империи Российской и Царстве Польском» (СПб, 1849).

Повторюючи подвижницький шлях один одного, Т.Добшевич та І.Головинський збережуть добрі стосунки на довгі роки.

У 1831 році Т.Добшевич успішно закінчив повний курс наук університету і отримав ступінь магістра теології. В тому ж році він був висвячений на каноніка і розпочав релігійну діяльність в якості вікарія Варненського кафедрального костюлу. В цей період він активно займався місіонерською діяльністю: виконував доручення у виробництві справ, обов'язки провізора рохитинського госпітала, дефенсора при Самоцитській духовній консисторії, а також з 1832 по 1834 рр. вчителя в Тельшівській єпархіальній семінарії.⁶ З цього періоду в його житті діяльність викладача і священника були нерозривними.

З 1834 р. Т.Добшевич призначається духовним капеланом Самоцитського єпархіального єпископа Йосипа Гедройця. Два роки потому (1836) він повертається до парафіяльної служби і стає віктаристом при Салантському приходському костюлі, де через два роки (1838) стан настоятелем. Відомі листи І.Головинського до Т.Добшевича за 1838 р.,⁷ які свідчать як про духовну спорідненість ксьондзів, так і про активну рефлексію подій політичного життя Росії миколаївської епохи. І

В 1841 р. Томаш Добшевич знову був повернений в єпархіальну канцелярію і виконував обов'язки секретаря тельшівського єпархіального єпископа (звільнений з посад, які обіймав у Тельшівській єпархії, 10 грудня 1842 р.).

Після переводу з Києва І.Головинського на посаду ректора Духовної академії до Петербурга ксьондз Томаш зайняв його посаду професора богослов'я римо-католицького віросповідання в університеті Св. Володимира і одночасно був призначений настоятелем університетського костюлу (2 грудня 1842 р., приступив до виконання обов'язків 9 квітня 1843 р., затверджений на посаду професора богослов'я 26 вересня 1845 р.)⁸

Збереглися спогади про Т. Добшевича-викладача Тадеуша Бобровського (1829-1894), який слухав лекції професора на юридичному факультеті у 1844-1845 рр.: «Крім факультетських лекцій всі студенти першого курсу були зобов'язані слухати курси історії, історії російської літератури та однієї з сучасних мов, до чого було залучено чотирьох лекторів, студенти юридичного факультету і канонічного закону - крім того лекції з моральної і догматичної теології католицького обряду. Викладав кс. Добшевич, капелан університетської каплиці, освічена і благородна людина і каплан, прекрасний професор, хоч йому бракувало красномовства і через слабкий голос виникали деякі перешкоди».⁹

Більше двадцяти років Т.Добшевич був єдиним університетським викладачем, який читав курси догматичної і моральної теології, історії

костюлу, а для студентів юридичного факультету - канонічне право польською мовою. Перебуваючи в складному становищі, з однієї сторони, - між реакційною, підозріливою і лякливою владою, уособленням якої був київський військовий губернатор генерал-ад'ютант Д. Г. Бібіков, який розбещував своїм впливом молодь, з іншої - бурхливим і вільномислячим студентством, професор зумів зберегти благородство душі і здобути повагу сучасників.¹⁰

Поеднання посад викладача і духовного наставника розкрило нові грані його хисту, які були помічені і відзначені сучасниками: 15 квітня 1850 р. кс. Томаш був нагороджений Золотим наперсним Хрестом, 20 лютого 1852 р. возведений у почесні каноніки і 26 квітня 1856 р. за найвищим маніфестом отримав встановлений на пам'ять війни 1853-1856 рр. Бронзовий наперсний Хрест на стрічці ордена Святого Володимира, а також медаль на андріївській стрічці 1858 року.¹¹ В цей період в «Петербурзькому щотижневику» і «Релігійно-моральних записках» з'являються його перші статті та рецензії з клерикальної проблематики.

У 1859 р. у Варшаві побачила світ перша невеличка книжечка Т.Добшевича «Промова, проголошена на погребінні... Елеонори з Мілевських Міхаловської дня 5.ХП. 1858 в Київському парафіяльному костюлі».

Відчуваючи кардинальні зміни, які ніс із собою новий університетський статут, що готувався, у 1862 році Т.Добшевич починає піклуватися про переведення його до Луцько-Житомирської єпархії, де служив його університетський товариш Л.Б. Бринк. 10 листопада, завдяки клопотанню Луцько-Житомирського єпископа Боровського, він був зарахований до штату кафедрального капітулу на посаду каноніка сеніора, проте безпосередньо до виконання своїх обов'язків не приступав. Згідно введеного в дію 18 липня 1863 р. нового університетського статуту, кафедру католицької теології в Київському університеті було ліквідовано, внаслідок чого ксьондз Т.Добшевич був виведений за штат з 1 лютого 1864 р. з наданням річної платні. 24 лютого Т.Добшевич нарешті отримав призначення на посаду віце-кустоша кафедрального Житомирського капітулу. 21 квітня 1865 р. йому було призначено пенсію повний оклад 860 р. за вислугу більше двадцяти років по учбовому відомству і внаслідок розладу здоров'я з дня звільнення - 1 лютого 1865 р.

Становище поляків на Волині після повстання 1863 року було досить складним. З однієї сторони, багато хто, в тому числі і католицькі священники, зазнали репресій, з іншої - багато хто залишився і при владі, оскільки польське населення являло собою на той час могутній, освічений і культурний прошарок в губернії, в руках якого знаходилися нитки господарського і державного управління. Водночас польське середньомаєткове дворянство і селянство були доведені до крайнього рівня пригноблення і будь-якої хвилини були готові виступити з відкритим протестом. Російському самодержавству для укріплення свого хиткого

становища на Волині вкрай потрібні були високоосвічені і впливові католицькі священики, які за своїми поглядами знаходились би поза політикою, або були б толерантними до неї. В такому плані особистість майже шестидесятирічного пенсіонера Томаша Добшевича була найбільш відповідною: ревнний католик, педагог, вчений, який працював у ці роки над історичною монографією «Історичні довідки про Київське римо-католицьке єпископство від року його закладення і до 1339 р. З додатком біографії київського єпископа Юзефа Верещинського» (була видана після смерті автора у Гнезно в 1883 р.).

Діяльність Т. Добшевича в Житомирі в якості миротворця була тяжкою невдячною. Проте завдяки його турботам повільно наступала суспільна злагода і зовнішній спокій. Це не пройшло поза увагою Міністерства внутрішніх справ, за доповіддю якого Імператор 27 березня 1866 р.¹² нагородив ксьондза Томаша орденом Святої Анни Ш ступеня за відмінну, старанну і ревну службу.

Проте канонік продовжував залишатися поза політичними інтригами. Подальше його просування по службі не можна назвати стрімким. 11 жовтня 1868 р. за представленням його преосвященства Луцько-Житомирського єпископа та дозволом Міністра внутрішніх справ його було призначено засідателем консисторії (заступив до посади 28 жовтня). Чотири роки потому - 15 січня 1872 р. Т. Добшевич отримав звання каноніка кашдонатора, а 17 червня 1874 р. за пропозицією управляючого єпархією єпископа Людвіка Бартоломея Бринка (5.IX.1805 - 19.IX.1874, Житомир) і на підставі дозволу Міністра внутрішніх справ возведений в сан прелата кантора Житомирської кафедри.

Луцько-Житомирський єпископ суфраган Л.Б. Бринк був особистістю непересічною. Він народився у Віденській губернії, навчався у пиарів в Лужках, згодом у полоцькому ліцеї, вступив і в 1832 р. закінчив зі званням магістра теології Вищу семінарію при Віденському університеті, де заприятелював з Т.Добшевичем та І.Головинським. Служив у Мотилеві, викладав святе писання і догматичну теологію в Звенигородку Київської губернії, потім знову на клерикальній службі спочатку в Умані, потім - у Могилевському архиєпархіальному капітулі. З 1843 р. був київським пробощем, викладачем релігії в кадетському корпусі, управляючим київського архиєпископа. З 1855 року виконував обов'язки прелата декана капітулу Луцько-Житомирської єпархії, а з 1866 р. - був на посаді офіціала. В 1870 р. очолив децезію, рік потому був konsekрований в Петербурзі на єпископа. «Натхненний у справі звеличення Бога, сповнений жертвовного духу і самопожертвування, чуйний і завжди спокійний, Бринк вмів завжди, де служив, викликати загальну повагу і прихильність народу. Заслугує також особливої уваги його філантропічна діяльність в його децезії», - писав про Л.Б. Бринка єпископ Міхал Годлевський.¹³

Авторитет та популярність Т.Добшевича в децезії постійно зростали. Тому не дивно, що у зв'язку з вибуттям єпископа Л.Б. Бринка на лікування

до Варшави, на підставі доповіді управляючого Міністерством внутрішніх справ і зволення Імператора управління єпархією з 20 серпня по 16 грудня 1874 р. лягло на плечі каноніка. Судячи з архівних документів Луцько-Житомирської римо-католицької духовної консисторії, які зберігаються в Житомирському обласному архіві, по смерті Л.Б. Бринка Т.Добшевич повинен був зайняти його місце. Проте за невідомими причинами (можливо, через слабкий стан здоров'я) цього не відбулося.

9 серпня 1876 року Т. Добшевич отримав звання прелата кустоша, а 29 вересня 1878 р.¹⁴ за пропозицією управляючого єпархією прелата Любавидського був призначений офіціалом Луцько-Житомирської консисторії,¹⁵ а в 1880 р. - архиєпископом.

В зв'язку з тим, що у всіх польськомовних бібліографічних довідниках¹⁶ дата смерті Томаша Добшевича вказана неправильно, наведемо повний запис із «Метрической книги Житомирской кафедральной римско-католической приходской церкви. Часть третья об умерших на 1879-1892 г.»¹⁷

№ и фамилия умершего	число смерти	лет от РОДУ	Когда? Где? Кто? От какой болезни или по какому случаю умер? Были причащен Св. Таинству.	Какого был состояния? Звания? Сколько лет жил? Из какого прихода и кого оставил детей?	Каким именно священником, когда и где похоронен?
168 Прелат Добшевич	23 мая	74	Тысяча восемьсот восемьдесят первого года мая двадцать третьего дня в городе Житомире от чохотки умер Прелат Луцко-Житомирского Римско-католического кафедрального капитула, Официал Консистории, бывший профессор Императорского Киевского Св. Владимира Университета, кавалер ордена Св. Анны третьей степени Фома Петров* Добшевич. Св. таин. приобщен.	Имевший от роду осмьдесят четыре года	Тело его каноническим Луцко-Житомирского кафедрального капитула заседатель консистории и настоятель Пулинского приходского костела Станислав Домбровский двадцать пятого мая на Житомирском Римско-католическом приходском кладбище похоронил.

Фома Петрович Добшевич похований на шостій ділянці для Духовенства під покровительством Св. Софії з лівого боку від входу до Центральної каплиці в декількох метрах від могили свого давнього приятеля і колеги, єпископа Л.Б. Бринка. Тепер збереглася лише нижня

¹⁴ По батькові «Петров» вписано зверху іншим чорнилом і почерком. Зліва на аркуші запис: «Отчество «Петров» добавлено по предписанию КРГ (? -В.С.) 8 апреля 1883 № 364/81».

частина гранітного пам'ятника,
на якому добре читається напис:

Cineres
Thomae Dobszewicz
Praelati Archidiaconi
Luceorio Zytomiriensis
Capituli
Natus 1808 obiit 1881

Очевидно, головною справою ЖИТТЯ Фоми Петровича Добшевича слід вважати книгу мемуарів «Wspomnienia z czasów, które przeżyłem» («Спогади про часи, які прожив»), над котрими прелат постійно працював, починаючи з 1860-х років. Проте «Спогади...» так і не були завершені і вперше надруковані лише після смерті автора спочатку у 2, 3 і 4 томах журналу «Польський огляд» в 1882-1883 рр., а потім - окремим краківським виданням 1883 року. Сьогодні це безцінне видання є значним внеском в національну культуру.

Спогади Т.Добшевича містять цікаву, інколи абсолютно неочікувану характеристику епохи, а також теренів, на яких доводилось йому служити. Автор звинувачує свій час у нещирості і притупленні почуття совісті, дає короткі, але глибокі оцінки окремим подіям, людям і стосункам між ними. Із зворушливим почуттям лірика він змальовує рідну для нього Жмудь, людей, природу. Згадуючи про роки навчання в росенській школі (розд. IV), автор аналізує систему шкільної освіти у Віленському навчальному окрузі. З теплою згадує побут в семінарії та університеті, професорів та колег, вказує на слабкі сторони тодішнього навчання духовенства. В наступних розділах (VII-IX) автор замислюється над причинами складних костюльних стосунків в децезіях Литви та Русі перед 1848 р., намагається вияснити причини суспільного занепаду і поразки костюлу на литовсько-руських землях. В наступній частині (X) Т.Добшевич створює досить-таки похмурий опис Києва і Київського університету, характеризує польське суспільство Правобережної України, його інтелектуальне суспільне і літературне життя (XI-XII). На жаль, автор у «Спогадах...» тільки наблизився до часу свого перебування в Житомирі і зроблені в них¹ нариси суспільного і культурного життя Волині дещо скупі, фрагментарні.

Могили Т.Добшевича (на передньому плані) та Л.Бринка (на задньому плані).

Малюнок Юрія Камішиного. 1998 р.

Т.Добшевичу-мемуаристу властиве глибоке проникнення в духовне і моральне життя двох поколінь людей Литви і Правобережної України, які жили після поділів Речі Посполитої. Автор виступає в мемуарах як суворий і неупереджений суддя доби, сповненої розчарувань, зрад і деградації суспільної моралі. Описуючи життя кресових провінцій, він не широким, але достатньо глибоким поглядом намагається оцінити моральні цінності свого часу, людей, з якими він був знайомий, а також тих, хто посідав у краї керівне становище; часто ці характеристики винищуючі.

Славне і подвижницьке життя волинського священика XIX століття Фоми Петровича Добшевича є тим зразком культурологічного канону християнства, який органічно притаманний національній ментальності населення краю, його уявленням про аксіологічні домінанти, інтелектуальний внесок у вітчизняну культуру.

1. В статті використовуються практично однакові дані з різних послужних списків Т.Добшевича, що зберігаються в Державному архіві Житомирської області (далі - ДАЖО), за 1877 р.: Ф. 178, оп. 9, спр. 124*-Арк. 18 зв.-25; за 1878 р.: Ibidem. Спр. 198.-Арк. 10 зв.-15; за 1879 р.: Ibidem. Спр. 302.-Арк. 1 зв.-15.
2. На житомирському римо-католицькому приходському цвинтарі на пам'ятнику Т.Добшевичу вказано рік його народження - 1808.
3. ДАЖО. Ф. 178, оп. 9, опр. 302. - Ари. 10 зв. Практично всі польські довідкові видання вказують дату закінчення навчання Т.Добшевича в Росенах під 1825 р. Див., наприклад, Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut T.7. - Warszawa, 1967. - S. 272.
4. Ibidem. Спр. 241.-Арк. 623.
5. Єршов В.О. Чуднівський з'їзд польських письменників. До історії організації і розпаду Волинсько-Литовської котерії // Українська національна ідея: історія і сучасність. - Житомир, 1997. - С. 89.
6. Свідцтво ксьондза Мар'яна Банашака про те, що в цей час Т.Добшевич служив кафедральним вікарієм в Житомирі (Słownik polskich teologów katolickich. T. 1. - Warszawa, 1981. - S. 408) свого підтвердження в ДАЖО не знайшло.
7. Dobszewicz T. Wspomnienia z czasów, które przeżyłem. - Kraków, 1883. - S. 159-160.
8. ДАЖО. ф. 178, оп. 9, спр. 302. - Арк. 12.
9. Bobrowski T. Pamiętnik mojego życia. T.1. -

Warszawa, 1979. - S. 340. Див. також: Dubiecki M. Młodzież polska w uniwersytecie kijowskim przed r.1863. - Kijów, 1909.-S.

10. Див.: X. Fas (Symon F.A.). X. Tomasz Jerzy Ejtwid Dobszewicz // Przegląd Polski. T.2. - 1882-1883; Владимирский-Буданов М.Ф. История императорского Университета Св. Владимира. - К., 1884; Zawadyński T. W. stuletnią rocznicę // Kalendarz kijowski. - Kijów, 1908; Lasocki W. Wspomnienia z mojego życia. T.1. - Kraków, 1933.
11. ДАЖО. Ф. 178, оп. 9, опр. 241. - Арк. 625.
12. Ibidem. Спр. 302. - Арк. 14; Ibidem. Спр. 241.-Арк. 627. В «Деле по постановлению консистории о доставлении за 1879 год ведомости о кавалерах в капитул императорских и царских орденов» (Ibidem. Спр. 249. - Арк. 1) вказана інша дата нагородження- 12 квітня 1866 р.
13. Polski słownik biograficzny. T. III. -Kraków, 1937.-S.32.
14. ДАЖО. Ф. 178, оп. 9, спр. 241. - Арк. 628; Ibidem. Спр. 302. - Арк. 15. Тадеуш Турковський в «Polski słownik biograficzny» (T.V. - Kraków, 1936-1946. - S. 276) помилково вказує 1877 рік.
15. ДАЖО. Ibidem. Спр. 210. - Арк. 2.
16. Polski słownik biograficzny. T.V - Kraków, 1937. - 3. 276; Słownik polskich teologów katolickich. T.1. -Warszawa, 1981. - S. 409; Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut T.7. -Warszawa, 1967. - S. 272.
17. ДАЖО. Ф. 178, оп. 9, спр. 162. -Арк. 156зв.

